

על נוכחות נשים כחסד אלוהי

שיחה על פרשת בלק

פרשת בלק מיוחדת בכך שרוב המאורעות שבה, מתרחשים מאחורי גבם של בני ישראל במדבר ואלה לא מודעים למה שקורה מסביב בין בלק מלך מואב לבין בלעם הקוסם. המסר המרכזי של הפרשה, אם נרצה לומר זאת בקצרה, הוא שכל עוד עם ישראל הולך בדרכי ה' ושומר על מצוותיו, ה' מצדו שומר על עמו מפני סכנות חיצוניות כגון מזימות אויבים לפגוע בו. הסיפור של הפרשה ידוע ואני לא מתכוון לדבר עליו כאן. מה שאני כן רוצה לעשות זה לדבר על הפטרת הפרשה:

בהפטרה אנחנו קוראים על דברי מיכה הנביא אל עמו.

מיכה הנביא המכונה גם מיכה המורשתי, היה מהעיר מרשה שבאזור גת. הוא פעל בימי ממלכת יהודה וממלכת ישראל במקביל לעוד כמה נביאים אחרים. זאת היתה תקופת עלייתה של ממלכת אשור שהביאה לחורבן מלכות ישראל. כלומר אנחנו מדברים על תקופת בית ראשון במאה השמינית לפה"ס. באותה תקופה התנבאו ארבעה נביאים: ישעיהו, הושע, עמוס ומיכה. ככל הנראה ישעיהו היה המבוגר ומיכה היה הצעיר מביניהם.

ספרו של מיכה שיש בו שבעה פרקים, יושב במקום טוב באמצע בקובץ המכונה "תרי עשר" כלומר שנים עשר נביאים אחרונים. הוא הספר השישי בקובץ, וממוקם בין ספר יונה לספר נחום. למיכה הנביא יש נבואות זעם ופורענות וגם נבואות נחמה. אבל הוא מצטיין בדברי התוכחה שלו אל העם ומנהיגיו.

בהפטרנו, פרק ו', מיכה מוכיח תחילה את העם על שלא הלך בדרכי ה'. הוא קורא למעין משפט ציבורי בו ה' תובע את עם ישראל:

ב שָׁמְעוּ הָרִים אֶת-רִיב יְהוָה וְהָאֲתָנִים מוֹסְדֵי אֶרֶץ כִּי רִיב לִיהוָה עַם-עַמּוֹ וְעַם-יִשְׂרָאֵל יִתְנַפֵּחַ.
ג עַמִּי מֶה-עָשִׂיתִי לָךְ וּמָה הִלָּאתִיךָ עֲנֵה בִי.

אח"כ מזכיר לו את חסדי ה' :

ד כִּי הֶעֱלִיתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמִבֵּית עַבְדִּים פָּדִיתִיךָ וְאֶשְׁלַח לְפָנֶיךָ אֶת-מֹשֶׁה אֹהֶרֶן וּמִרְיָם.

כאן יש נקודה מעניינת. יחד עם משה ואהרן מזכיר מיכה בנשימה אחת גם את מרים. דבר זה חסר תקדים במקרא. אמנם בתורה יש מקרה אחד שבו אלוהים קורא למשה, אהרן ומרים וזה

כאשר מרים ואהרון מדברים על האישה הכושית שמשה לקח, אבל הנסיבות של הקריאה הזאת לא מרנינות במיוחד. בנביאים וכתובים יש שלושה איזכורים של משה ואהרון, שניים בספר תהלים ואחד בספר מיכה:

נְחִיתָ כְּצֹאן עֶמֶךָ בְּיַד-מִשֶׁה וְאַהֲרֹן. (תהלים עז, כא)

מִשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּלִהְיוֹ וְשִׁמוֹאֵל בְּקִרְאֵי שְׁמוֹקְרָאִים אֶל-יְהוָה וְהוּא יַעֲנֵם (תהלים צט, ו')
רק אצל מיכה מוזכרת מרים עם משה ואהרון וכהתגלמות החסד של אלוהים עם עמו. מה אתם אומרים על זה? אני חושב שתנועה שדוגלת בשוויוניות, טוב תעשה אם תעלה על נס לא רק את פועלו של מיכה הנביא, שזה נכון לגבי כל הנביאים, אלא גם את סגנונו השיוויוני של הנביא האמיץ הזה.

הקשר העיקרי (והסמוי) של ההפטרה עם הפרשה הוא בכך שהנביא מביע את הרעיון שהבאתי בהתחלת הדברים, דהיינו כל עוד עם ישראל הולך בדרכי ה' ושומר על מצוותיו, ה' מצדו שומר עליו מפני סכנות חיצוניות כגון מזימות אויבים לפגוע בו. הקשר המשני והגלוי עם הפרשה הוא שגם מוזכרת הקנוניה של בלק ובלעם באופן מפורש:

ה עַמִּי זָכַר-נָא מֵה-יַעֲיָץ בְּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב וּמֵה-עָנָה אֹתוֹ בְּלַעַם בֶּן-בְּעֹר מִן-הַשְּׂטִיִּים עַד-הַגְּלָגֶל לְמַעַן דַּעַת צְדָקוֹת יְהוָה. (פרק ו')

בסוף דבריו מטיף הנביא לעם דברי מוסר. אבל לפני כן, כדאי לעמוד על הקשר בין נבואות מיכה הנביא לבין אלה של ישעיהו הנביא. ישעיהו שימש מקור השראה שופע עבור מיכה. ההשפעה של הנביא ישעיהו על מיכה מתגלית מהשוואת נבואותיהם. יש חלקים שהם זהים כמעט מילה במילה. לדוגמא:

מיכה

כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר-יְהוָה מִירוּשָׁלַם (ד' ב')

וְשָׁפַט בֵּין עַמִּים רַבִּים וְהוֹכִיחַ לְגוֹיִם עֲצָמִים עַד-רְחוֹק וְכָתַתּוּ חֲרַבְתֵּיהֶם לְאֹתִים וְחֲנִיתֵיהֶם לְמִזְמֹרוֹת לֹא-יִשְׂאוּ גוֹי אֶל-גוֹי חֲרָב וְלֹא-יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה. (ד' ג')

ישעיהו

וְהָלַכּוּ עַמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ לָכּוּ וְנַעֲלָה אֶל-הַר-יְהוָה אֶל-בַּיִת אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וְיִרְנוּ מִדְּרָכָיו וְנִלְכָּה בְּאַרְחֻתָיו כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר-יְהוָה מִירוּשָׁלַם. (ב' ג')

וְשָׁפַט בֵּין הַגּוֹיִם וְהוֹכִיחַ לְעַמִּים רַבִּים וְכָתַתּוּ חֲרַבְתֵּיהֶם לְאֹתִים וְחֲנִיתֵיהֶם לְמִזְמֹרוֹת לֹא-יִשְׂאוּ גוֹי אֶל-גוֹי חֲרָב וְלֹא-יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה (ב' ד')

ישעיהו מצטיין גם בחזון אחרית הימים שלו:

פרק יא:

ו וגר זאב עם-כבש ונמר עם-גדי ירבע ועגל וכפיר ומריא יחדו ונער קטן נהג בם.
ז ופרה ודב תרעינה יחדו ירבעו ולדיהן ואריה כבקר יאכל-תבן.
ט לא-ירעו ולא-ישחיתו בכל-הר קדשי כי-מלאה הארץ דעה את-יהוה כמים לים מכסים.

כפי שאנחנו רואים, שני הנביאים מדברים על חזון אחרית הימים בזמן ש-"לא-ישא גוי אל-גוי חרב ולא-ילמדו עוד מלחמה". שניהם יודעים היטב שזהו אידיאל גדול שלא ניתן להגשימו. בכלל, אידיאלים לא ניתן להגשים, על כל פנים, לא הגשמה מלאה. אדרבא, דבר שניתן להגשמה לא ראוי להיות אידיאל. רק דברים נעלים ונשגבים שלא ניתנים למימוש ראויים לשמש אידיאלים. אבל שני הנביאים גם יודעים שניתן לשאוף לאידיאלים, לחתור למימוש ולנסות להתקרב אליהם. שאיפה זאת אפשרית ע"י מעשים יחסית פשוטים. מכאן ששני הנביאים מטיפים לאהבת הזולת, לרדיפת צדק ולאהבת שלום, ישעיהו בנאום המפורסם שלו (פרק נז) שנקבע להיות הפטרת שחרית של יום כיפור, ומיכה בין היתר בפרק שלפנינו:

ישעיהו

למה צמנו ולא ראית ענינו נפשנו ולא תדע הן ביום צמכם תמצאו-חפץ וכל-עצביכם תנגשו.
(נח, ג')

הן לריב ומצה תצומו ולהכות באגרף רשע לא-תצומו כיום להשמיע במרום קולכם. (נח, ד)
הלוא זה צום אבחרהו פתח חרצבות רשע התר אגדות מוטה ושלח רצוצים חפשים וכל-מוטה תנתקו. (נח, ו')

(חרצובות = שרשרות, קשרים, אזיקים מוטה = עול, משא, מטען)

הלוא פרס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית כי-תראה עולם וכסיתו ומבשרך לא תתעלם
(נח, ז')

ותפק לרעב נפשך ונפש נענה תשביע וזרח בחשך אורך ואפלתך כצהרים (נח, י')

מיכה

הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם
אלהיך: (ו' ח')

מה זאת אומרת להצניע לכת עם אלוהים? האם אלוהים זקוק למשהו מצד האדם? אם לא, אז מה פירוש הדבר? אפשר לפרש "הצנע לכת" בכל מיני צורות.

1. "הצנע לכת" פירושו כמשמעו – להיות צנוע כלפי חוץ ובעיקר כלפי פנים, במחשבות. לא להיות יהיר, לא להתנשא על הזולת.

2. "הצנע לכת" פירושו להיות כן, לא להיות צבוע, לחפש את האמת.

3. "הצנע לכת" פירושו לאהוב את הזולת, ולהיות איכפתי כלפיו, כלומר לגמול חסד לזולת.

אם כן שני נביאים גדולים, שניהם שופעי מרץ ונמלצים מאוד, מסתכלים בתמונת האידיאל של האדם, מדליקים שתי משואות גדולות ומעבירים אותן לרשות הרבים.

עד כמה עמנו הלך לאור המשואות האלה, אנחנו יודעים מההיסטוריה.

השאלה היא האם אנחנו, יהודים של כאן ועכשיו, נשכיל ללכת באור המשואות שהדליקו ישעיהו בן אמוץ ומיכה המורשתי?

הכין: ניסן אבדי